

Fotó: Apró Andrea

AZ EURÓPAI BÖRTÖNNÉPESSÉGRŐL

A tanulmány célja az európai börtönnépességre vonatkozó legfrissebb adatok elemzése, összehasonlítása. Az írás második része az egyes speciális fogvatartotti kategóriákat, azok arányát mutatja be. Végül a szerző a túltelítettség/túlzsúfoltság kérdéskörét tárgyalja, és arra a következtetésre jut, hogy ez a probléma hazánkban meghatározóan az uralkodó punitív büntetőpolitikával függ össze.

The aim of the study is to analyze and compare the most recent data on the European prison population. The second part of the study describes the special categories of prisoners and their ratio. Finally the author discusses the issue of prison overcrowding and concludes that this problem in Hungary is linked to the dominating punitive criminal policy.

Megjegyzések az európai börtönpopuláció helyzetéről

A börtönnépességre vonatkozó fogvatartotti rátát (az adott ország népességének minden százezer lakosára jutó fogvatartotti számot) nem ritkán a különböző büntető rendszerek összehasonlításában a büntetési klíma indikátoraként alkalmazzák, jóllehet a kifejező ereje korlátozott. Mégis a magas és mindenekelőtt az emelkedő fogvatartotti ráta a növekedő (erősödő) punitivitás kifejeződéseként értékelhető. Az emelkedő fogvatartotti ráta összefüggésbe hozható az Európa-szerte megfigyelhető olyan büntetőjogi reformtörekvésekkel, amelyek például meghatározott bűncselekményi körre (erőszakos – hazánkban ismeretesen a személy elleni erőszakos többszörös visszaesők –, nemi deliktumok) irányulnak, illetve további bűncselekmények tekintetében az „újkriminalizációval”, a büntetési tételek nem ritkán drasztikus felemelésével, a feltételes szabadság lehetőségéből történő kizárás eseteinek szaporításával, bővítésével.¹

Az 1. számú mellékletben található táblázat az európai börtönnépességre vonatkozó 2014-2016. évi adatokat tartalmazza meghatározott szempontok alapján.

Európai összehasonlításban a fogvatartotti ráták 100 000 lakosra számítva a vizsgált időszakban, azaz 2014-2016-ban 45 (Izland) és 451 (Oroszország) között változnak (1. számú melléklet).

Az európai országok között a fogvatartotti rátákat tekintve az alábbi csoportosítás² adható:

- A nagyon alacsony fogvatartotti rátával rendelkező államok esetében a börtönnépességi mutató 80-ig terjed. Ebbe a kategóriába sorolhatók a 2015-2016-os adatok alapján: a skandináv államok, így Dánia (61), Finnország (55), Norvégia (70), Svédország (53) és a legalacsonyabb rátájú Izland – 2014. évi adat alapján – (45), továbbá Hollandia (69) szintén még 2014. évi adat alapján, valamint Németország (76) és Szlovénia (73). A határon áll Ciprus 80-as rátával, 2014. szeptemberi adat alapján.
- Az átlagos rátájú országok csoportjában a ráta 81-től 100-ig terjed. Ide sorolható több közép-, dél-, és nyugat-európai ország, így Ausztria (97), Belgium (98), Franciaország (99), Görögország (91), Horvátország (81), Olaszország (89) és Svájc (84).
- Magas, azaz 100 és 150 közötti a ráta: Bulgária (125), Anglia és Wales (146), Portugália (139), Románia (143), Spanyolország (133) és Szerbia (142) esetében. Ezen országok egy része nyugat-európai, a többi pedig kelet-európai állam. Továbbá megjegyezhető, hogy az ebbe a csoportba sorolható országok viszonylag közel(ebb) állnak a 150-es felső határhoz.
- A negyedik csoportba tartozó országok rátája kiemelkedően magas, a 150-et meghaladja, de nem lépi túl a 300-as, (ténylegesen 254-es) fogvatartotti rátát. A rendelkezésre álló adatok alapján ide tartoznak: Csehország (205), Észtország (223), Lengyelország (188), Lettország (224), Litvánia (254), Macedónia

1 Nagy F., Juhász Zs. (2010) p. 1.

2 Hasonló csoportosítás található Nagy F., Juhász Zs. (2010) p. 6. és Nagy F. (2013) p. 13.

(166), Montenegró (182), Magyarország (183), Szlovákia (186), Törökország (238) és Ukrajna (171).

- E csoporton belül (is) két alcsoport különíthető el: a 150 és 200 közötti, továbbá a 200-on felüli rátával rendelkező országok. Az előbbi alcsoportot Lengyelország, Macedónia, Montenegró, Magyarország, Szlovákia és Ukrajna alkotja. A második alcsoportba sorolható Csehország, Észtország, Lettország, Litvánia és Törökország.
- Végül még egy – adatait tekintve – szélsőségesen magasnak, azaz extrémnek minősíthető országcsoporthoz nevezhető meg, amely a vizsgált időszakban kizárólag két kelet-európai államot foglal magában. Ebben a két országban a fogvatartotti ráta háromszorosa, illetve négyszerese a nyugat-európai átlagnak. Ide tartozik Fehéroroszország a legutóbbi, azaz a 2014. októberi, és csak körülbelüli (ca.) adatával (306) és Oroszország a 2016. júniusi adat alapján (451).

A rendelkezésre álló, közzétett adatok azt jelzik, hogy a fogvatartotti ráta több nyugat-európai országban is emelkedett, mindenekelőtt az 1990-es évtizedben, illetve annak végétől. Erőteljes volt a növekedés éveken át Hollandiában, ezért a későbbiekben ennek rövid megvilágítására is sor kerül. Az emelkedés, a magas ráta tartósan minősíthető az angoloknál, a portugáloknál, illetve a spanyoloknál. Néhány országban fel- és lefelé irányuló rátamozgás figyelhető meg, mint például az olaszoknál, ahol a fluktuáció részben összefügg a főleg Afrikából menekülő migránsokkal szembeni politikával. Ezzel szemben a skandináv országokban a fogvatartotti ráta messzemenően stabil és alacsony maradt, e tekintetben a többször emlegetett és idézett követendő modell-ország Finnország.

Több közép- és kelet-európai országban az 1990 körüli politikai, társadalmi, gazdasági változások lényegesen befolyásolták a börtönnépeség alakulását. A kezdeti években alkalmazott amnesztiák rövid távú jótékony hatására jelentős csökkenés következett be, majd a bűnözés – különösen az erőszakos kriminalitás – és a hosszabb tartamú szabadságvesztések alkalmazásának növekedésével a fogvatartotti ráta is emelkedett, illetve magas szinten stabilizálódott.³

A következőkben egyes kiemelt országok börtönnépeségi mutatója, azaz rátája alakulásának rövid vázlatát kerül bemutatásra.

Az extrém magas rátájú *Oroszországban*⁴ az figyelhető meg, hogy a 2010 utáni években jelentős csökkenés következett be. Korábban, így például, 2000-ben a fogvatartottak abszolút száma még meghaladta az egymillió főt, ami 729-es rátának felelt

3 Dünkel, F., Geng, B. (2015) p. 213-217.

4 Az oroszokkal párhuzamba szokás állítani az USA-t, mint a tömeges bebörtönzés büntetőpolitikáját követő szélsőségesen magas rátájú országot, ahol meglepő módon a 2010 utáni években szintén csökkenés tapasztalható. Ugyanis 2010-ben még 2.270.142 főt tartottak fogva az amerikaiak, ami 731-es rátának felelt meg, majd 2010-ben a ráta 707-re módosult. A rendelkezésre álló utolsó, 2014. évi adat szerint a 320 milliós országban 2.217.947 főt börtönöztek be, ami 693-as rátát jelent. <http://www.prisonstudies.org/country/united-states-america>; az USA börtönnépeségéről továbbá lásd: Nagy F., Juhász Zs. (2010) p. 2-4.

Továbbá az is kiemelendő, hogy az USA egyes tagállamaiban az átlagos szintnél lényegesen magasabb fogvatartotti ráta mutatható ki, így például 2012-2013-ban Louisiana: 1114, Mississippi: 918; míg más tagállamok rátája az átlagosnál jelentősen alacsonyabb, pl. Maine: 185, Massachusetts: 242. Vö Baechtold, A., Andrea-Weber, J., Hostettler, U. (2016) p. 219.

meg. Egy évtizeddel később – 2010-ben – a ráta 609-re, 2014-ben pedig ötszáz alá, 471-re csökkent. Ez a börtönépességi mutató 2016. június elején a 144,4 milliós országban 451-re esett vissza, a fogvatartottak abszolút száma pedig 651.360 fő volt.⁵

Hollandiában 1995-ben 65 a ráta, majd 1999-ben már 90, ezt követően 2002-ben 100, 2006-ban 125, 2010-től pedig csökkenés indult be, és 2014. szeptember végén 69-re apadt.

A holland börtönépesség alakulása a kriminalitás megváltozott társadalmi megítélésével és a csökkenő toleranciával hozható összefüggésbe. Az 1990-es évtized végétől kezdődően a kriminálpolitikában és a szankciókiszabásban váltás következett be: gyakoribb és hosszabb tartamúak a szabadságvesztések a súlyosabb bűncselekményeknél és a normaérvényesítő szankciók (pl. rövid tartamú szabadságvesztés) az enyhébb deliktumok esetében. A „tolerancia vége” irány jobbra a külföldiek és a fiatalok ellen irányult, így a ráta és a telítettségi szint jelentősen megemelkedett.⁶

Ez azt jelentette, hogy a holland fogvatartotti ráta az 1984. évi 31-ről 2006-ra 128-ra nőtt. Majd ezt követően újból jelentősen csökkent a börtönépesség, így a 2014. szeptember végi adat alapján a közel 17 milliós országban a fogvatartottak száma 11.603 volt, 69-es rátával.⁷

Hollandiában az elmúlt években különböző modelleket kíséreltek/kísérelnék meg alkalmazni a büntetés-végrehajtás negatív következményeinek csökkentésére és a szabadságvesztés hatékonyságának emelésére, különösen a bv.-ből elbocsátottak visszaesésének redukálására. Jelenleg évente kb. 30.000 elítéltet bocsátanak el a bv.-ből, és közülük mintegy a fele két éven belül visszaeső lesz. A bv.-ből elbocsátottak visszaesését 2020-ig 10%-kal kívánják csökkenteni a beilleszkedési eljárások intenzívebbé tételével.⁸ Sőt, olyan hír is olvasható, hogy a norvégok a holland végrehajtási intézetekben több mint 240 fogvatartott számára cellákat bérelnek, és az első 20 norvég elítéltet 2015 szeptemberétől már el is helyezték a holland börtönökben.⁹

Finnországban a 2004 januárjától hatályba lépő finn Btk. a büntetőjogot közvetlen és egységes kriminálpolitikai gondolkodás szerint reformálta meg, a racionalizmus és a humanizmus jegyében.¹⁰

Finnországban a börtönépesség régebbi magas szintje visszavezethető volt a társadalmi, gazdasági, az ideológiai és a törvényhozási háttérre, a szükségtelen kriminalizációra, a punitív büntetőpolitikára, a merev büntetéskiszabási rendszerre, a szigorú feltételes szabadon bocsátási rendszerre.

Politikai szintű megértés és elfogadás kell(ett) ahhoz, hogy a szabadságvesztés alkalmazása visszaszorítható legyen anélkül, hogy ez komoly kihatással lenne a bűnözés szintjére.¹¹

A fogvatartotti ráta Finnországban a racionális és hatékony kriminálpolitika révén, mindenekelőtt azonban az alternatív szankciók (a feltételes elítélések, a közérdekű munka és a pénzbüntetés) növekedő és gyakori alkalmazásával az 1950-es év-

5 <http://www.prisonstudies.org/country/russian-federation>

6 Dünkel, F., Lappi Seppälä, T. Morgenstern, C., van Zyl Smit, D. (2010) p. 1059.

7 <http://prisonstudies.org/country/netherlands>

8 Sagel-Grande, I. (2015) p. 241.

9 Gefangene verbüßen Haft in den Niederlanden. Forum Strafvollzug 2015/4. p. 254.

10 Juhász Zs. (2014a) p. 61-62.

11 Juhász Zs. (2014a) p. 63.; Lappi Seppälä, T. (2010) p. 325.

tizedtől folyamatosan csökkenni tudott, és a közel 5,5 millió lakosú országban 2016 januárjában 3002 volt a fogvatartottak száma, rátában kifejezve 100.000 lakosra 55 fogvatartott jutott.¹²

Szlovénia a 2015. május végi 73-as fogvatartotti rátájával az egész Európára kiterjedő összehasonlításban a legalacsonyabb mutatóval rendelkező országok körébe helyezhető. Az 1991-ig az egykori Jugoszláviához tartozó, jelenleg 2,06 millió lakosú ország – a skandináv országokhoz hasonlóan – messzemenő stabilitást mutat az alacsony börtönnépeség tekintetében. Azonban az is megjegyezhető, hogy az alacsony rátát tartva ugyan, de szinte folyamatos az emelkedés 1991 óta. Az 1990. évi 48-as fogvatartotti ráta egy évtizeddel később 58-ra, 2012-re pedig 68-ra nőtt. A növekedés később is folytatódott: 2014-ben 72 a ráta, egy évvel később pedig 73.

Az európai összehasonlításban a szlovén fogvatartotti ráta jelenleg is kifejezetten alacsony szintje elsősorban az alacsony kriminalitási mutatókkal magyarázható a relatíve magas színvonalú és jól működő országban, ahol viszonylag kevés társadalmi és gazdasági strukturális probléma jelentkezett, legalábbis a 2000-es évtized végéig.¹³ Továbbá Szlovéniában tradíció a megbüntetéshez fűződő toleráns viszonyulás, valamint tény, hogy a politikai körülmények is viszonylag stabilak. A 2000-es évtized végétől viszont a gazdasági problémák mellett a büntetőjog szigorítása figyelhető meg.

2008. május 20-án új Btk.-t fogadtak el, amely 2008 novemberében lépett hatályba.¹⁴ A szankciókat érintő változások között szerepel, hogy pl. a határozott tartamú szabadságvesztés maximuma 30 évre emelkedett, illetve bevezették az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést. Emellett erősödött a restriktív szabadon bocsátási gyakorlat: 2001-ben az elítéltek 51%-át, 2007-ben csupán 31%-át bocsátották feltételesen szabadon. A jelzett változások ellenére a szlovéneknek nincs punitív büntetőjogi fordulat, sőt kiépültek a szabadságvesztés alternatívái (pl. közérdekű munka, mediáció, házi őrizet bevezetése).¹⁵

Litvániában 2001 áprilisában tartottak népszámlálást és ennek során megállapítást nyert, hogy az ország lakosainak száma kb. 200.000-rel kevesebb, mint amit a korábbi statisztikák jeleztek. Litvánia lakosságát 2012-ben 3,17 millióra becsülték, s ez a lakosság szám 2016 elején az Eurostat adatai alapján 2,9 millióra esett vissza. Azonban – a litván nemzeti jelentés szerzője szerint¹⁶ – ez az apadó népesség is közrejátszott a fogvatartotti ráta korábbi adatokhoz viszonyított emelkedésében.

Litvániában 2003 májusában lépett hatályba az új Btk., és ennek nyomán sikerült a fogvatartotti rátát csökkenteni és a nyugat-európai szankció-alkalmazási gyakorlat irányában változtatni. Ennek következtében az 1999. évi 385-ös ráta 2004-re 234-re esett vissza. Ezt követően ismét emelkedés, majd újból csökkenés következett be. A fogvatartotti ráta alakulásában több tényező is közrehatott. Ezek között említhető az idő előtti szabadon bocsátások több változata. Így az 1990 és 2002 közötti időszakban a litván parlament hét amnesztia törvényt fogadott el. A súlypont a 2000-es és a 2001-es év volt, amikor az amnesztíának köszönhetően 7677 és 3981 fogvatartott szabadult, míg több más évben az amnesztíával érintettek száma általában 500 alatt ma-

12 <http://prisonstudies.org/country/finland>

13 Dünkel et al. (2010) p. 1064-1065.

14 Petrovec, D., Šelih, A. (2010) p. 786-789.

15 <http://prisonstudies.org/country/slovenia>; Petrovec D., Šelih, A. (2010) p. 787.

16 Sakalauskas, G. (2010) p. 587.

radt. Ezzel összefüggésben megjegyezhető, hogy az elítélteknek a szabadulásra való hiányos előkészítése és a nem megfelelő utógondozás miatt a szabadulások többsége kontraproduktívnak bizonyult.¹⁷

A magas litván fogvatartotti ráta – büntetőjogi – okozója elsősorban a hosszú tartamú szabadságvesztések alkalmazása. A kiszabott ilyen büntetések átlagos tartama például 2006-ban 4 év és 10 hónap volt. A ténylegesen letöltött szabadságvesztések átlagos tartama viszont csak a kiszabott büntetéseknek a fele ugyanebben az évben, vagyis 2 év és 1 hónap.¹⁸

A büntetőjogon kívüli tényezők rátát befolyásoló szerepe sem elhanyagolható. A gazdasági-pénzügyi problémák és a munkanélküliség mellett a litván átlagos élet-színvonal csupán körülbelül 50%-a volt az EU átlagnak.

Az említett amnesztiák, a büntetőjogi reform és az egyéb tényezők hatására a litván fogvatartotti ráta változott, 2016 elején jelentősen csökkent, így kifejezett punitív tendencia nem ismerhető fel (7355 fogvatartott, 254-es ráta).¹⁹

A lengyel büntetés-végrehajtásban az utóbbi évtizedekben mennyiségi és minőségi tekintetben egyaránt mélyreható változások következtek be. 1980-ban csaknem 100.000 fogvatartottat helyeztek el a lengyel végrehajtási intézetekben. Az 1989. évi fordulattal ez a szám körülbelül 40.000-re csökkent, az ezt követő években azonban körülbelül 61-62.000 fogvatartott volt a lengyel börtönökben. Némi csökkenést követően a 2000-es évektől a börtönépesség drasztikus emelkedése regisztrálható: 2006-ban a fogvatartottak abszolút száma 88.647 volt, ami 232-es rátának felelt meg. A lengyel börtönök túltelítettsége ezáltal centrális problémává vált (pl. várólista). Ez az időszak (2005-2007) a lengyeleknél a konzervatív kormányzás ideje, büntetőjogi szigorító intézkedésekkel, punitív tendenciájú kriminálpolitikával.

Kiemelendő a tömegmédiá negatív szerepe is ebben az időszakban – a kriminalitással összefüggésben – a közhangulatot hergelő tudósításokkal. Ez a lakosságban a bűnözéstől való félelem erősödéséhez és irracionális megbüntetési igényekhez vezetett a körökben, így például a már kiiktatott halálbüntetés szélesedő támogatásához és visszaállítási igényéhez. Mindez a racionális kriminálpolitikát csak nehezítette.²⁰

A legutóbbi években a közel 38 milliós országban a fogvatartottak abszolút száma 80.000 alá esett (2014-ben 77.371, míg 2016. május végén 71.315 volt), ami rátában kifejezve 201-et, legutóbb pedig 188-at jelentett.²¹

A magyar fogvatartotti populáció átlagos létszáma folyamatosan növekvő tendenciát mutatott az elmúlt években, a 2015. évi adatok alapján azonban a korábbi évek átlagához képest csökkent. 2014-ben átlagosan 18.204 fő volt fogva tartva, míg 2015-ben 17.796, amihez képest a 2016. évi első negyedéves átlaglétszám (17.785) további kisebb csökkenést mutat.²²

A 2016. március 8-i helyzetnek megfelelően a teljes magyar börtönpopuláció 17.976 főt tett ki, ami 183-as fogvatartotti rátának felel meg.²³

17 Sakalauskas, G. (2010) p. 588., 622.

18 Sakalauskas, G. (2010) p. 591-592.

19 Dünkel et al. (2010) p. 1055-1058.; <http://prisonstudies.org/country/lithuania>

20 Stando-Kawecka, B., Krajewski, K. (2010) p. 717-718.

21 <http://prisonstudies.org/country/poland>

22 Vö. Börtönstatisztikai Szemle 2016/1. p. 4.

23 <http://prisonstudies.org/country/hungary>

Speciális fogvatartotti kategóriák

Külföldi fogvatartottak

Külföldi fogvatartottnak minősíthető az, aki nem rendelkezik a fogva tartó ország állampolgárságával. Az ilyen külföldiek három fő csoportba sorolhatók. Az első kategóriába tartoznak azok a külföldiek, akik bűncselekmény elkövetése céljából utaznak egy másik idegen országba. A második csoportba azok az elkövetők tartoznak, akik az adott államban huzamosabb ideje tartózkodnak, de valamilyen oknál fogva nem szereztek állampolgárságot. A harmadik kategória azokat a külföldieket foglalja magába, akik csak rövid ideje vannak legálisan vagy illegálisan az idegen országban, de bűncselekményt követtek el.²⁴

A külföldi fogvatartottak aránya az európai börtönnépességen belül igen nagy eltéréseket mutat. Az Európai Parlament 2011. decemberi állásfoglalása, illetve az Európa Tanács szintén 2011-es felmérésén alapuló bűnügyi statisztikája 21% körül határozta meg a külföldi fogvatartottak európai átlagát.²⁵

Ettől az átlagtól eltérően az *egyik oldalon rendkívül alacsony a külföldi fogvatartottak részesedése* azokban a többnyire kelet-európai országokban, ahol az arányuk a 3%-ot sem éri el. 2013. szeptemberi adatok szerint a legalacsonyabb mutatót Lengyelország és Románia képviselte 0,6%-kal.²⁶ A későbbi, 2016. május végi adatok alapján is e két országban maradt a legalacsonyabb a külföldi fogvatartottak aránya: a lengyeleknél 0,8%-kal, illetve a románoknál 1%-kal. A további „sorrend”: Litvánia 1,6%, Ukrajna 1,7%, Lettország, Szlovákia, Törökország egyaránt 1,8%, Bulgária 2%.²⁷

Az is megállapítható, hogy a 8-10% alatti (igen) alacsony külföldi mutatóval rendelkező országok döntő többsége kelet-közép-európai állam. Ebbe a körbe tartozik Magyarország is, a 2013. júniusi állapot szerinti 3,5%-os; a 2016. márciusi adat alapján 5,5%-os külföldi fogvatartotti mutatóval, vagyis e téren is emelkedés következett be.²⁸ Az is rögzíthető, hogy a nyugat-európai országokra általában a külföldi fogvatartottak európai átlagánál magasabb, azt meghaladó populáció a jellemző.

A másik oldalon kiugróan magas a külföldiek aránya azokban az országokban, ahol az összes fogvatartott több mint a felét alkotják. 2013. szeptemberi adatok Luxemburgban 72,2%-ban jelölik meg a külföldi fogvatartottak arányát. A legutóbbi adatok alapján ez az arány Ausztriában 50,9%, Görögországban 54,7%, és az élvonalban Svájc, 73%-kal.²⁹

Indokoltnak látszik *Svájcról* külön is szólni ezzel összefüggésben. Svájcot illetően is megjegyezhető, hogy a külföldi nemzetiségű fogvatartottak távolról sem alkotnak homogén csoportot. Legalább két nagyon különböző populációról kell említést tenni: a Svájcban lakóhellyel rendelkezőkről és az ilyen rendes/szabályos lakóhellyel nem

24 Erről és a külföldi fogvatartottakat érintő problémákról, fontosabb nemzetközi dokumentumokról lásd: Juhász Zs. (2014a) p. 181.

25 Vö.: Juhász Zs. (2014b)

26 Juhász Zs. (2014b.) p. 103.

27 <http://www.prisonstudies.org/>

28 Vö.: Juhász Zs. (2014b), p. 104.; Hautzinger Z. (2015) p. 51.; <http://prisonstudies.org/country/hungary>

29 <http://www.prisonstudies.org>

rendelkező külföldiekről. További differenciálást jelent, hogy vannak, akik a büntetés letöltését követően Svájcban maradnak, és vannak, akiknek Svájcot el kell hagyniuk, illetve el akarnak onnan távozni.

A lakóhellyel nem rendelkező külföldiek jobbára olyan személyek, akik bűncselekmény elkövetésének szándékával (így pl. vagyron elleni deliktumok, kábítószerkereskedelem) érkeznek Svájcba. Ezen túlmenően vannak menekültügyi eljárást kérelmezők, rövid ideig az országban tartózkodók, átutazók a külföldi, azaz nem svájci fogvatartottak között, vagyis heterogén részpopulációt alkotnak a svájci útlevelel nem rendelkező fogvatartottak.³⁰

A *külföldi* nemzetiségű fogvatartottak *svájci számaránya* folyamatosan és jelentősen emelkedett/emelkedik. A külföldiek részesedése a svájci börtönnépességen belül 1974-ben 18% volt, egy évtizeddel később, 1984-ben már 32%, 1998-ban 54%, 2008-ban kerekén 70%, 2013-ban 68%, és 2014. szeptemberi adat alapján 73%.³¹

A külföldi fogvatartottak regionális származását illetően is változások következtek be. Az 1992 és 1998 közötti rövid periódusban a nyugat-európai országokból érkező fogvatartottak aránya csaknem egy harmaddal csökkent, míg az afrikai és a balkáni államokból (az egykori Jugoszlávia és Albánia) érkező fogvatartottak részesedése 85%-kal, illetve 112%-kal emelkedett.³²

A svájci szabadságelvonás az elmúlt két évtizedben nem csupán kettős módon vált el egyrészt svájciakra, másrészt külföldiekre, hanem a fogvatartotti kategóriák tekintetében is: egyfelől kevés a svájci, hosszabb tartamú szankciókkal, főleg intézkedésekkel; másfelől sok a külföldi, rövid tartamú büntetésekkel. Jelenlegi kilátás szerint a svájci börtönrendszert a közeljövőben mindenekelőtt a migráció szabályozására használják fel és alkalmazzák.³³

Nők

Kiindulásként megállapítható, hogy a női fogvatartottak a férfiakhoz viszonyítva általában a börtönnépesség elhanyagolható hányadát képviselik, Európában az arányuk átlagosan 4,9%-ra tehető.³⁴ Kelet-Közép-Európából kiemelkedik Oroszország 8,1%-os, mellette Magyarország 7,2%-os, Csehország 7,1%-os aránnyal, Nyugat-Európából Spanyolország 7,6%-kal, Észak-Európából Finnország 7,5%-kal és Lettország 7,2%-kal, illetve Dél-Európából Ciprus 7,8 %-os arányszámával (a „mini” államokat nem számítva). A másik végletet jelenti a kifejezetten alacsony létszámú női fogvatartottat magában foglaló Macedónia (2,9%), Montenegró (3,1%), Bulgária (3,2%) és Franciaország (3,2%).³⁵

30 Baechtold, A., Weber J., Hostettler, U. (2016) p. 243.

31 Uo.

32 Baechtold, A. (2009) p. 243-245.

33 Vö.: Fink, D., Schulhess, P. (2015) p. 230.

34 Vö.: Juhász Zs. (2014a) p. 168.

35 http://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/female-prisoners?field_region_taxonomy_tid=14

Előzetes letartóztatottak

Maximum		Minimum	
39,9%	Hollandia	6,7%	Lengyelország
39,4%	Svájc	7,6%	Románia
35,7%	Ciprus	8,4%	Izland
35,5%	Dánia	8,6%	Litvánia
Magyarország = 22,1%			

Hazánkban az előzetesen letartóztatottak létszáma 2015-ben 3.978 fő volt, ez csökkenést jelent az igazságügyi reformok alapján gyorsabbá váló büntetőeljárások és az alternatív módon végrehajtott kényszerintézkedések (elektronikus távfelügyeleti eszközzel támogatott házi őrizet) nagyobb arányú használata miatt. A teljes fogvatartotti populációban így az előzetesek aránya 2015-ben 22,8% volt.³⁶ Ez az arány a 2016. március 8-i adat alapján tovább csökkent és így 22,1%-ot tett ki.³⁷

Túltelítettség/túlszűfolttság

Ha a fogvatartotti létszám meghaladja a végrehajtási intézet kapacitását, túlszűfolttságról lehet beszélni, és ugyanezt jelöli a 100% feletti telítettségi szint/ráta is.³⁸

Maximum		Minimum	
136,0%	Macedónia	59,5%	Lettország
130,5%	Magyarország	63,0%	Ukrajna
114,3%	Szlovénia	77,0%	Hollandia
113,9%	Franciaország	79,1%	Litvánia
112,4%	Portugália	82,2%	Oroszország
112,3%	Ciprus	83,5%	Németország

A bv. intézetek túltelítettsége az európai országok egy jelentős részében igen komoly, megoldásra váró problémákat okoz. A közzétett adatok szerint hazánk az európai összehasonlításban igen „előkelő” helyen áll.

Ezen kihívásoknak a magyar bv. a telítettség-kiegyenlítő programmal, folyamatos férőhelybővítési projektekkal, és új intézetek létrehozásával kíván eleget tenni. A hazai bv. intézetek átlagos túltelítettségének hátterében leginkább a büntető törvénykezésből és a férőhelyek alakulásából fakadó okok állnak. 2015-ben jelentős, közel 900 fős férőhelybővítés zajlott az egyes bv. intézetekben (pl. Martonvásár, Szombat-

36 Büntetés-végrehajtási Szervezet Évkönyve 2015., p. 11.

37 <http://prisonstudies.org/country/hungary>

38 Juhász Zs. (2014a) p. 60. lj. 137.

hely, Budapesti Fegyház és Börtön). Továbbá elfogadásra került egy 2019-ig tartó börtönépítési program, amelynek keretén belül egy 1000 fős, 8 db 500 fős börtön, és egy bv. kórház létesül.³⁹

A Varga és mások Magyarország elleni ügyében az EJEB 2015. március 10-én hozott úgynevezett pilot ítéletet, vagyis a strasbourg-i testület arra a következtetésre jutott, hogy hazánkban rendszerszintűen fordultak/fordulnak elő jogsértések. A fogvatartottak rendelkezésére álló elégtelen mozgástér és egyéb, nem megfelelő körülmények együtt az EJEE 3. cikkének megsértését eredményezték, és jelentős pénzösszeg megfizetésére kötelezte hazánkat a testület.⁴⁰

Az ítélet nyomán a magyar kormány a végrehajtást felügyelő szervhez, azaz az Európa Tanács Miniszteri Bizottságához 2015. december 9-én cselekvési tervet juttatott el. Ebben a tervben a már megvalósított bővítések mellett hangsúlyozza, hogy 2016-ban, illetve 2017-ben további 734 férőhellyel kívánja bővíteni a bv. intézetek kapacitását.

A kormány a férőhelyek bővítése mellett a túlszűfolttség csökkenését várja az úgynevezett telítettség-kiegyenlítési programtól, továbbá két jogi lépéstől is. Egyrészt a fogvatartotti létszám javulását reméli a reintegrációs őrizet jogintézményétől, másrészt attól, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának a megkezdésére a felhívást 2015 januárjától a BvOP küldi meg az elítélteknek.⁴¹

Ezzel az ítélettel is összefüggésben az elmúlt időszak hazai szakirodalmában sorra jelentek meg a börtönzsűfolttsággal/túltelítettséggel kapcsolatos írások/tanulmányok.⁴²

Kiindulásként az állapítható meg, hogy a magyar bv. intézetek túltelítettsége általános probléma és tendencia. Az is rögzíthető, hogy a zsűfolttség, a börtönépesség alakulása egy faktorról nem magyarázható, hanem az különböző külső, belső és köztes okok komplex interakciójának, azaz kölcsönös viszonyának, ráhatásának az eredménye.⁴³

A hazai bv. túltelítettségére és a börtönzsűfolttség csökkentésére részben eltérő megoldási javaslatok születtek. Ezek sorából kiemelendő és hangsúlyosan jelenik meg az a vélemény, miszerint „*A jogtechnikai módszerek, az alternatív büntetési módszerek bővítése, valamint a bv. törvény által létrehozott és bevezetett új jogintézmények mellett azonban egyértelmű, hogy valódi megoldást az új férőhelyek létrehozása és az új börtönök építése hozhat.*”⁴⁴

Ezzel kapcsolatban azt a korábban írt véleményemet erősítem meg, hogy a jelenlegi helyzetben hazánkban is mindenképpen szükséges az új börtönök építése, a meglévő férőhelyek bővítése, „*de hosszabb távon nem a legjobb, s egyúttal a legrágább formája a túlszűfolttség oldásának.*”⁴⁵

39 Börtönstatisztikai Szemle 2016/1. p. 8-9.

40 Juhász A. E. (2015)

41 Juhász Zs. (2016)

42 A teljesség igénye nélkül ezek köréből: Pallo J. (2015) p. 18-25.; Bogottyan R. (2015) p. 26-41.; Tallódi Z. (2016) p. 43-56.; Juhász A. E. (2016) p. 92-99.; Csóti A. (2015) p. 5-16.

43 Vö. Nagy F., Juhász Zs. (2010) p. 9-12.

44 Csóti A. (2015) p. 14. Hasonlóképp Lajtár J. (2015) p. 21.

45 Nagy F. (2002) p. 82.; Nagy F. (2005) p. 356.

Ezzel összefüggésben elgondolkodtató továbbá az, hogy a 2015. évben megvalósult, közel 900 fős honi férőhelybővítés ellenére a hazai börtönnépesesség, a magyar fogvatartotti ráta lényegében érdemben nem csökkent ebben az évben.

Bizonyos fokig árnyaltabb megközelítéssel próbálkozik az a vélemény, amely szerint *„a magunk szakmai tapasztalatait felhasználva találjunk új módszereket a túlzásfoltosság csökkentése érdekében, amelyeket kellő előkészítés után a jogalkotó elé tárunk.”*⁴⁶ Vagyis a végleges megoldás nem a bv. szervezet kompetenciája, hanem *„egyértelműen magas szintű állami döntések meghozatalát igényli.”*⁴⁷

Egyet lehet érteni továbbá azzal a véleménnyel, miszerint *„Mindaddig tehát, amíg a férőhelybővítési projekt nem párosul átfogó jogi reformokkal, addig az új fogvatartási helyek továbbnövelik a börtönnépeséget és nem kínálnak valós megoldást a túlzásfoltosság rendszerszintű problémájára. Új fogvatartó helyek létesítése így csak akkor járhatna hathatós eredménnyel, ha ezzel párhuzamosan lépéseket tennének a fogvatartotti állomány létszámának csökkentésére.”*⁴⁸

Jelen sorok írója arra a következtetésre jut, hogy hazánkban a bv. túltelítettségének/túlzásfoltosságának problémája meghatározóan az elmúlt időszakban és a jelenleg is uralkodó punitív büntetőpolitikával függ össze. Ez a büntetőpolitika a szigor, a rendet hirdeti, célja mindenekelőtt a biztonság és a biztonságérzet helyreállítása. Ennek egyik következménye az, hogy a tudomány és a politika közötti összefüggés lazább lett, hiszen a bűnözésre és a bűnelkövetőre vonatkozó tudományosan igazolt közlések igénye csekélyebbé vált. A büntetőpolitika a biztonság szubjektív oldalának hangsúlyozása mellett olyan politikai, törvényhozási megoldásokat érvényesít, amelyet minden egyes bűnelkövetőt szigorúan, keményen értenek, de azon a problémán, amelyet meg kellene oldani, semmi lényegeset, döntőt nem változtatnak. A büntetőpolitikát ez nem irracionálissá, hanem csak *szimbolikussá* teszi, s a bizonytalanság-érzetre hatékony választ kíván adni. A hatékonynak vélt válasz pedig a represszív jellegű szankció-reakciók kiterjesztéséhez, s ennek következményeként a hazai bv. túltelítettségéhez, rendszerszintűen előforduló jogsértésekhez, s ennek nyomán pedig Magyarország strasbourggi elítéléséhez vezet(ett).

46 Pallo J., Forgács J. (2015) p. 94.

47 Pallo J. 2015/1. p. 23.

48 Juhász (2016)

Felhasznált irodalom

- Baechtold, Andrea (2009): Strafvollzug 2. Aufl. Stämpfli Verlag, Bern
- Baechtold, Andrea – Weber, Jonas – Hostettler, Ueli (2016): Strafvollzug. 3. Aufl. Stämpfli Verlag, Bern
- Bogottyan Róbert (2015): A zsúfoltság csökkentésének útjai a börtönépítésen túl. Börtönügyi Szemle 2015/1.
- Börtönstatisztikai Szemle 2016/1.
- Büntetés-végrehajtási Szervezet Évkönyve 2015.
- Csóti András (2015): A magyar bv. intézetek túltelítettsége, a zsúfoltság csökkentésének útjai. Belügyi Szemle 2015/11.
- Dünel, Frieder – Geng, Bernat (2015): Die Entwicklung von Gefangenenraten im internationalen Vergleich. Forum Strafvollzug 2015/4.
- Dünel, Frieder – Lappi Seppälä, Tapio – Morgenstern, Christine – van Zyl Smit, Dirk (2010): Gefangenenraten und Kriminalpolitik in Europa. Zusammenfassung und Schlussfolgerungen. In: Dünel et al. (Hrsg.): Kriminalität, Kriminalpolitik, strafrechtliche Sanktionspraxis und Gefangenenraten im europäischen Vergleich. Band 2. Forum Verlag. Mönchengladbach
- Fink, Daniel – Schulhess, Peter (2015): Die Zurückdrängung von Freiheitsentzug. Forum Strafvollzug. 2015/4.
- Gefangene verbüßen Haft in den Niederlanden. Forum Strafvollzug 2015/4.
- Hautzinger Zoltán (2015): A külföldiekre vonatkozó normatív szabályozás a magyar büntetés-végrehajtási jogban. Börtönügyi Szemle 2015/1.
- Juhász Andrea Erika (2015): Varga és mások kontra Magyarország – az EJEB döntése <http://jogaszvilag.hu/rovatok/vilagjogasz/varga-es-masok-kontra-magyarorszag-az-ejeb-dontese> (2015. 04. 20.)
- Juhász Andrea Erika (2016): Az Emberi Jogok Európai Bíróságának a túlzásfóltsággal kapcsolatos esetjoga. Börtönügyi Szemle 2016/1.
- Juhász Zsuzsanna (2014a): Börtönügy Európában. Iurisperitus Bt. Szeged
- Juhász Zsuzsanna (2014b): Néhány gondolat a külföldi fogvatartottokról. In: Deák Ferenc – Pallo József (szerk.): Börtönügyi Kaleidoszkóp. Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa, Budapest
- Juhász Zsuzsanna (2016): Így enyhítené a kormány a börtönök túlzásfóltságát. <http://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/igy-enyhitené-a-kormany-a-bortonok-zsufoltsagat>
- Lajtár József (2015): A zsúfoltság csökkentésének gyakorlati megoldásai. Belügyi Szemle 2015/11.
- Lappi Seppälä, Tapio (2010): Finland. In: Dünel et al.
- Nagy Ferenc – Juhász Zsuzsanna (2010): A fogvatartotti rátáról nemzetközi összehasonlításban. Börtönügyi Szemle 2010/3.
- Nagy Ferenc (2002): Adatok és gondolatok a börtönnépeség alakulásáról. Belügyi Szemle 2002/2-3.
- Nagy Ferenc (2005): A börtönnépeség alakulását befolyásoló tényezők. In: Nagy Ferenc: Tanulmányok a Btk Általános részének kodifikációjához. Hvg Orac, Budapest

- Nagy Ferenc (2013): Gondolatok a hosszú tartamú szabadságvesztésről és az európai börtönnépeességről. Börtönügyi Szemle 2013/1.
- Pallo József – Forgács Judit (2015): Vonzások és választások. Aktuális kihívások és lehetséges válaszok a magyar börtönügyben. Belügyi Szemle 2015/11.
- Pallo József (2015): Egyre jobban éget a seb... A zsúfoltság csökkentésének lehetséges útjai. Börtönügyi Szemle 2015/1.
- Petrovec, Dragan – Šelih, Alenka (2010): Slowenien. In: Dünkel et al.
- Sagel-Grande, Irene (2015): Die Modernisierung des Strafvollzugs in den Niederlanden. Forum Strafvollzug 2015/4.
- Sakalauskas, Gintautas (2010): Litauen. In: Dünkel et al.
- Stando-Kawecka, Barbara – Krajewski, Krzysztof (2010): Polen. In: Dünkel et al.
- Tallódi Zoltán (2016): A börtönzsúfoltság kérdése az Emberi Jogok Európai Bírósága döntéseinek tükrében. Börtönügyi Szemle 2016/1.

1. számú melléklet

Ország	Fogyva- tartotti ráta 2014-2016	Telítettségi szint (%)	Előzetesek (%)	Nők (%)	Külföldiek (%)
Ausztria	97	95,1	21,8	6,0	50,9
Belgium	98	111,1	31,2	4,2	44,7
Bulgária	125	85,6	21,1	3,2	2,0
Ciprus	80	112,3	35,7	7,8	47,7
Csehország	205	104,4	9,1	7,1	8,0
Dánia	61	92,5	35,5	4,0	27,9
Észtország	223	96,3	23,9	5,1	37,4
Fehéroroszország	ca. 306	96,8	ca. 19,0	6,8	3,1
Finnország	55	98,4	19,9	7,5	15,3
Franciaország	99	113,9	27,2	3,2	21,7
Görögország	91	98,1	26,7	5,0	54,7
Hollandia	69	77,0	39,9	5,4	23,2
Horvátország	81	93,6	22,1	5,4	5,2
Izland	45	89,1	8,4	3,3	15,8
Lengyelország	188	86,7	6,7	3,5	0,8
Lettország	224	59,5	31,0	7,2	1,8
Litvánia	254	79,1	8,6	3,7	1,6
Macedónia	166	ca. 136,0	10,0	2,9	3,2
Montenegró	182	83,8	26,3	3,1	15,1
Magyarország	183	130,5	22,1	7,2	5,5
Nagy-Britannia: Anglia és Wales	146	111,0	13,3	4,5	12,7
Németország	76	83,5	19,8	5,7	27,1
Norvégia	70	89,8	26,3	5,8	35,2
Olaszország	89	108,4	34,1	4,2	33,6
Oroszország	451	82,2	18,3	8,1	3,9
Portugália	139	112,4	15,7	6,0	17,1
Románia	143	103,3	7,6	5,0	1,0
Spanyolország	133	84,2	12,6	7,6	28,7
Svájc	84	95,7	39,4	4,7	73,0
Svédország	53	84,2	25,3	5,6	30,7
Szerbia	142	106,4	18,9	4,1	3,5
Szlovákia	186	90,4	14,5	65	1,8
Szlovénia	73	114,3	14,0	5,6	10,9
Törökország	238	102,6	14,1	3,7	1,8
Ukrajna	171	ca. 63,0	26,6	4,5	1,7

Forrás: <http://www.prisonstudies.org/info/worldbrief>

Fogvatartotti ráta az európai országokban (1999–2016) (%)

Ország	1999	2003–2005	2009–2010	2011–2012	2014–2016
Ausztria	85	106	103	104	97
Belgium	80	88	94	100	98
Bulgária	145	143	120	146	125
Ciprus	40	50	83	112	80
Csehország	225	190	208	221	205
Dánia	65	70	71	74	61
Észtország	310	339	265	252	223
Fehéroroszország	575	532	385	438	ca. 306
Finnország	45	71	60	59	55
Franciaország	90	91	96	102	99
Görögország	70	82	102	111	91
Hollandia	90	123	94	87	69
Horvátország	50	68	107	115	81
Izland	35	39	55	47	45
Lengyelország	145	209	217	220	188
Lettország	360	337	319	304	224
Litvánia	385	234	239	314	254
Magyarország	150	164	153	173	183
Nagy-Britannia	125	143	154	154	146
Németország	95	96	87	83	76
Norvégia	60	65	71	73	70
Olaszország	90	98	111	109	89
Oroszország	730	550	598	508	451
Portugália	130	125	108	127	139
Románia	220	180	131	149	143
Spanyolország	110	141	165	150	133
Svájc	85	81	79	76	84
Svédország	60	81	78	70	53
Szlovákia	125	165	172	203	186
Szlovénia	50	56	67	64	73
Törökország	100	95	164	168	238
Ukrajna	430	416	330	336	171

Forrás: <http://www.prisonstudies.org/info/worldbrief>; Eurostat: Statistics in focus, 36/2009.